

ефективного функціонування суспільства. Ліберальна демократія характеризує бачення демократії у прогресивній культурі: політична влада поділена між різними гілками і визнається верховенство права.

Однак, крім теоретизування про природу, особливості та специфіку становлення ліберальної демократії у пострадянських країнах, слід ураховувати також наявні в них політичні переконання, певні культурні цінності, культурологічні та політичні течії. Країни, які йдуть попереду інших у процесах посткомуністичної демократизації, загалом вписуються в прогноз З. Бжезінського. Остання фаза демократизації передбачає консолідацію (лібералізацію) демократії зі встановленням відповідної політичної та правової культури.

Узагальнюючи перспективи встановлення у посткомуністичних країнах стабільного і міцного ліберально-демократичного порядку (подібного до того, що існує в країнах Заходу), зазначимо, що вагома роль у цих процесах належить змінам у ціннісних орієнтирах і діях політичних суб'єктів (на рівні як лідерів і організацій, так і мас) у бік раціоналізації та лібералізації. Поки що ці процеси протікають дуже повільно. Нині в українському суспільстві спостерігається більш сильна орієнтація на націоналістичні ідеї, що певним чином уповільнюють процеси лібералізації.

А. В. Демичева, кандидат соціологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ НЕПОВНОЛІТНІХ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Процес формування правової культури неповнолітніх варто розглядати відповідно до її основних структурних ланок: знання права, ставлення до права, правомірна поведінка. Вважаємо, що ці складові у підлітків мають різний характер та не становлять цілісної системи, що свідчить про низький рівень правової культури неповнолітніх.

Для ілюстрації складових правової культури підлітків коротко наведемо результати авторського зондажного дослідження, яке проводилося у 2011 р. в дніпропетровських школах і предметом якого було вивчення особливостей правової культури учнів старших класів, вибірка складала 320 учнів (діти віком 14–17 років). Перші питання анкети стосувалися знань про правові норми та їх роль у житті суспільства. Більшість учнів (70,1 %) відповіли, що знають основні норми і що вони необхідні для захисту прав людей та для забезпечен-

ня суспільного порядку (72,9 %). Причому немає особливої різниці між учнями 9-х класів та 11-х. Це обумовлено, на наш погляд, однаковими джерелами правової інформації для підлітків. Результати опитування показують, що 34,3 % респондентів здобувають знання з підручників, 32,4 % – прислухаються до розповідей учителів, 24,6 % – дізнаються про певні правові норми з телебачення. Отже, такий рівень правової культури, як «правові знання», за самооцінкою опитаних виявляється достатньо високим.

Інша річ спостерігається в площині «ставлення до права». Так, на запитання «Як Ви ставитесь до людей, що постійно порушують приписи закону та правові норми?» 59,1 % респондентів відповіли, що в деяких випадках таких людей можна зрозуміти. Цей показник трохи перевищує той, що було отримано при відповіді на запитання «Чи завжди людина повинна слідувати нормам права?»: варіант «скоріше повинен» обрали 46 % респондентів, 17 % обрали варіант «повинен завжди». Виходить, що теоретично норм необхідно дотримуватись, хоча насправді можна знайти виправдання для тих, хто їх порушує. Ставлення до правоохоронних органів, яке розповсюджене серед неповнолітніх, переважно нейтральне: 54,5 % саме так ставляться до міліції, 26,4 % – негативне і 19,1 % – позитивне. При цьому 78,5 % не вважають доцільним звертатись до міліції у випадку порушення їх прав і збираються вирішувати ці питання самотужки або за допомогою батьків. Лише 12,4 % звернуться до міліції. Тобто ціннісний аспект правової культури, що полягає у позитивному ставленні до права в цілому, правових норм, правоохоронних органів тощо, у сучасних неповнолітніх виявляється на низькому рівні.

Наступні проєктивні питання торкалися безпосередньо можливої правової поведінки підлітків. На питання «Чи змогли б вони порушити закон, здійснити злочин?» 24,3 % відповіли «так», 39,3 % – «ні», 36,4 % – «важко відповісти». Серед умов, що змусили б це зробити, переважають ті, що незалежні від волі самого підлітка: вплив друзів у моїй компанії – 64,7 %; так вчиняють всі – 56 %; Незнання про існування порушуваної норми – 41,5 %; ситуація, яка склалася певним чином, – 38,7 %; упевненість у своїй безкарності – 30 %; звичка так робити – 6,8 %. Тільки 8,4 % респондентів відповіли, що ні за яких умов не порушать закон.

Тобто на відміну від когнітивного діяльнісний аспект правової культури знаходиться у значно гіршому стані. Про це свідчать статистичні дані, які показують, що в українському суспільстві є певні проблеми з підлітковою злочинністю та її наслідками. Так, за даними Державної судової адміністрації України, у 2011 р. кількість неповнолітніх, засуджених за скоєння злочинів, за видами злочинів:

Кількість неповнолітніх, засуджених за скоєння злочинів, осіб¹

Види злочинів	1995 р.	2005 р.	2011 р.
Умисні вбивства (та замах)	147	257	23
Умисні тяжкі тілесні ушкодження	155	233	94
Зґвалтування (та замах)	276	106	35
Крадіжки	9967	13809	5602
Грабіж	1895	1655	1022
Хуліганство	1302	1475	274
Злочини у сфері обігу наркотичних засобів	316	681	426
Усього (осіб)	16745	20016	8686

За статистичними даними Вищого спеціалізованого суду по розгляду громадських та кримінальних справ, у 2012 р. доля неповнолітніх (14–17 років) у загальному обсязі засуджених склала 17,5 %.

Таким чином, знання, що необхідні для формування базового рівня правої культури неповнолітніх, мають у принципі достатній базовий рівень. Однак сучасні підлітки не сприймають право як цінність, не вважають закон обов'язковою для виконання нормою, не розуміють цілей та завдань правоохоронних органів тощо. Звідси ситуативність поведінки неповнолітніх – і правовий конформізм, і правовий нігілізм, і протиправна поведінка. Тобто правова культура українських підлітків являє собою фрагментоване утворення, з різним характером рівнів та їх різною спрямованістю. Найменший рівень, за матеріалами емпіричного дослідження старшокласників дніпропетровських шкіл, має ціннісний аспект правої культури – ставлення до права, а найвищий – знання права.

С. Г. Денисюк, кандидат політичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Відомо, що політична культура суспільства є досить стійкою системою, яка складається із позицій, цінностей та кодексу поведінки і визначає політичну взаємодію між владою та громадянами. У свою чергу, політичні цінності є орієнтирами та регулятивами політичної свідомості, політичних від-

¹ Участь молоді в суспільному житті: досвід, можливості, бар'єри : щоріч. доповідь Президенту України, Верхов. Раді України, Каб. Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2011 р.). – К., 2012. – С. 213.